

Introduktion

Martha Sandwall-Bergström (1913–2000), född i Nävelsjö i Småland, är för alltid förknippad med sin flickgestalt Kulla-Gulla (1945–51), som fått namnge en generation strävsamma svenska kvinnor. Tänk bara på Cecilia Hagens *Kulla-Gulla i övergångsåldern. Nu fyller alla duktiga flickor 50* (1994) och *Kulla-Gulla stretar vidare. Lägesrapport vid 60+* (2008) samt Ulla Lundqvist läsrappport från flickboks läsningens guldålder *Kulla-Gulla i slukaråldern* (2000). De här återkomsterna till Kulla-Gulla som emblematiske figur för sin generations flickläsare som sedermera växt upp, ringar in Martha Sandwall-Bergströms lyskraft. Just transponeringen över tid av den präktiga ljusa flickan Kulla-Gulla, av Eva Söderberg karakteriserad som en blandning av Askunge, madonna och feminist, gör karaktären till en produktiv gestalt som i nuläget vetter mot både flickforskningens genomlysning av hur flickan i konsten fungerar som trop och katalysator, samt till systerfältet tantforskning, som bland annat inkluderar en undersökning av hur också tantskapet omfattar minnen av flickskap och flicktidens formativa kraft. Just dessa beröringsytor med nya, expanderande forskningsfält aktualiserar Sandwall-Bergströms klassiska böcker.

Ann-Charlotte Altstadt kräver i sin recension i *Aftonbladet* (2013.03.08) av Cecilia Hagens *Kulla-Gullas lilla lila. En ABC-bok för livet efter jobbet* (2013), av förlaget lanserad som "en syrlig ABC-bok för blivande tanter", att Hagen slutar använda sig av figuren Kulla-Gulla i sina böcker. Altstadt opponerar sig mot Hagens appropriering av proletären och revolutionären Kulla-Gulla. Hagens Kulla-Gulla har fått beteckna de välbeställda fyrtiotalisternas duktighetskomplex, men är avskalad på ett klassammanhang, menar Altstadt. Att Kulla-Gulla representerar en revolutionär utopi, en symbolisk resa från torparnas Fattigsverige och statarvillkoren till herrgårdsmiljön där Kulla-Gulla får styra och gör uppror blir en bisak då hon enbart sätts att representera ett felaktigt föraktat flickideal. Är det faktiskt så illa att vara duktig och duglig? Och är det så svårt att beskriva flickor som revolutionära?

Kulla-Gulla är trots den melodramatiska inramningen mer än duktig flicka. Märkesåret till ära debatteras och granskas figuren på nytt. Inte minst dagens skönlitterära fokus på barnfattigdom och

nedmonteringen av folkhemmet gör att Kulla-Gulla dessvärre ännu är högaktuell. I dagens diskussion öppnar sig böckerna självfallet för en klassdiskussion impregnerade med ett socialt patos. Under några decennier drogs serien med en stämpel av serielitteratur och unkenhet vilket gjorde att författaren kände sig missförstådd. Kulla-Gulla är en tankefigur som än i dag väcker diskussion. För en del läsare blir de tidstypiska dragen störande: "1950-talsandan gör mig generad, den känns nästan skadlig" skriver Åsa Anderberg Stollo, som själv gestaltar samtidens utslagna unga, i *Sydsvenskan* ("Kulla-Gulla kusligt aktuell" 2012.2.20). Sandwall-Bergström har efter hand återupptäckts av forskningen och återupprättats. Sedan 2012 finns Martha Sandwall-Bergström-sällskapet som leds av Eva Söderberg vars doktorsavhandling *Askunge, madonna eller feminist? Kontextuella läsningar av Martha Sandwall-Bergströms Kulla-Gullasvit* från 2004 kommer att ges ut av Svenska barnboksinstitutet under 2014.

Att Kulla-Gulla är årsbarn med Astrid Lindgrens Pippi utgör en svindlande kontrast som i sig säger mycket om klimatet i utgivningstidens fyrtiotal, som lanserar en ny syn både på barndomen, med djupare psykologisk förankring, och på barnboken. Elisabeth Christofferssons (1919–2011) omslagsbilder har etsat sig in i många läsare. Ulla Lundqvist beskriver sitt minne av *Flickornas julbok* 1948 där Kulla-Gulla sitter barfota med blonda flätor och förkläde, på en sten på en blommande sommaräng på omslagsbilen. Blicken är tankfull och tolvåringens kind rosig och oskuldsfullt rundad. Med sin färgskala av himmelsblå och gyllenbrunt med klarröda inslag har Christofferson ett distinkt tilltal. Hon tecknade otaliga omslag, bland annat Enid Blytons svenska utgåvor och socialrealistiska böcker som Gun Jakobssons *Peters baby* (1971). De sentimentala illustrationerna står i skarp kontrast till Vang Nymans modernistiska Pippi. Att Vang Nymans skulle ha formgivit Kulla-Gulla är närmast otänkbart.

Martha Sandwall-Bergström är inte outforskad. Allt sedan 1980-talet har främst Kulla-Gullasviten kommenteras ur aspekter som matvanor, klädsel och modernitetsinslag eller landskapet Småland. Också det internationella flickbokssammanhang Sandwall-Bergström skriver inom har noterats. Men främst har den nationella proletärtraditionen i Moa Martinssons och Vilhelm Mobergs sällskap, med Sandwall-Bergström som visionär och utopistisk författare likt en Elin Wägner eller Alva Myrdahl då det gäller att skapa ett nytt samhälle på nya villkor, lyfts fram.

Detta temanummer av *Barnboken* samlar läsningar av författarskapet med tonvikt på djurens roll i romanerna, det urbana stadsrummet samt maskulinitet. Kelly Hübber läser i sin artikel "Animals and

the unspoken. Intertwined lives in Martha Sandwall-Bergström's Kulla-Gulla series" Kulla-Gulla i ljuset av ekofeminism och djurstudier. Hon visar hur genus och natur länkas samman då Kulla-Gullas närhet till djuren underminerar maktstrukturer och motsätter sig en antropocentrisk normativitet. Hübben breddar med sin nyläsning tolkningen av Kulla-Gulla-sviten till att vara en biocentrisk utopi, det vill säga en vision där synen på människa och natur är integrerad.

Lydia Wistisen tar i "Urbana rum. En analys av Majkens vuxenblivande i Martha Sandwall Bergströms romantrilogi om familjen Oscarsson" fasta på det urbana rummet och särskilt trappuppgången i Sandwall-Bergströms Oscarssons-trilogi (1952-54). Arbetarklassens trångboddhet och kamp mot smuts kontrasterar skarpt mot den moderna urbanitetens renhetsideal. Genom Henri Lefebvres begrepp socialt rum, som sammanbinder de konkreta rummen med karaktärernas mentala föreställningar om rummet, kan Wistisen visa hur stadsrummet med sina gator och varuhus fungerar i ett frigörande sammanhang för flickprotagonisten Majken Oscarsson, som är Kulla-Gullas pendang i urban inramning.

Hilda Jakobsson vidareutvecklar tidigare Kulla-Gullaforskning rörande maskulinitet i "Att skilja äkta kärlek från falsk. Manliga och omanliga kroppar i Martha Sandwall Bergströms Kulla-Gullaserie". Med hjälp av intersektionalitetsstudier fångar hon upp aspekter som klasstillhörighet och kroppslighet i relation till maskulinet. Jakobsson visar att den "äkta" kärleken förkroppsligas i en manlig kropp medan den "falska" hänvisas till en omanlig kropp.

Spännvidden i Martha Sandwall-Bergströms flickfigurer visar sig vara stor; bortom präktigheten och redigheten är hennes flickgestalter revolutionära och visionära. Martha Sandwall-Bergströms klassiska flickskildring härbärgerar ständigt nya läsmöjligheter och *Barnboken* välkomnar därför fler artiklar om författarskapet.

Mia Österlund
Vetenskaplig redaktör 2013